

TUSSEN WILGENPLAS & ROTTE

vereniging stedenbouwkundig wijkbehoud hillegersberg schiebroek en terbregge PUBLICATIE no. 5

Verleden en toekomst

Wie heeft in deze snelveranderende tijd niet het verlangen nog eens even een blik in het verleden te werpen?

Vooraf waar het de eigen woonomgeving betreft?

Wie zou er niet eens in de toekomst willen kijken? Hoe zou onze omgeving er dan uitzien?

Helaas, beide dingen zijn onmogelijk. Wij leven in het heden en het is niet mogelijk ons honderd jaar terug te verplaatsen. Ook in de toekomst kijken kunnen wij niet, maar wel: zoveel mogelijk invloed op die toekomst uitoefenen. En zeker waar het de toekomst van onze wijken betreft. Maar daarvoor moeten wij ons wél verenigen, want samen zijn wij sterker!

De vereniging Stedenbouwkundig Wijkbehoud nodigt U uit voor haar

jaarlijkse propaganda-avond, welke gehouden zal worden op dinsdag 25 november 1980 in de Brandaris, Meidoornsingel hoek Adrianalaan te Rotterdam-Schiebroek. Wij hebben de heer Ratsma van het Gemeentearchief te Rotterdam verzocht deze avond een lezing voor ons te houden over de historie van onze wijken, één en ander aan de hand van documentatiemateriaal uit genoemd archief.

U zult merken hoe dit verleden meer voor ons gaat leven, mede door oude foto's en prenten. Wij hopen dat u er veel genoeg aan zult beleven.

En dan de toekomst! De wijk dreigt steeds meer van zijn eigen karakter te verliezen: steeds meer tracht de "grote stad" ons op te slokken. Het structuurplan Rotterdam Noord, waaraan thans gewerkt wordt, doet ons het ergste vrezen. Wat gaat er allemaal uit de ambtelijke ketel komen?

vervolg op pag.2

uitnodiging

U wordt van harte uitgenodigd voor het bezoeken van een bijeenkomst die de Vereniging Stedenbouwkundig Wijkbehoud organiseert op dinsdag-avond

25 november 1980

in de Brandaris, Meidoornsingel hoek Adrianalaan te Schiebroek.

Deze avond voor leden en belangstellenden begint om 20.00 uur.

Het thema luidt: VERLEDEN EN TOEKOMST.

Nadere toelichting: zie pagina 2. De avond is voor ieder vrij toegankelijk.

inhoud

Verleden en Toekomst

Agenda

Hoeve Vruchtenburg

Katholieke kerken van Hillegersberg en Schiebroek

Structuurplan Rotterdam-Noord - onze toekomst nadert

1	Rotterdams Monumentaal beleid	11
2	Uitreiking van de oorkonden	13
2	Buitenplaatsen in Hillegersberg	15
	De zadelmaker vertelt	17
3		
9		

Om U hierover in te lichten hebben wij de heer Van Ruitenburg, lid van de werkgroep structuurplan van de wijkraad, bereid gevonden een inleiding voor U te houden; nadat wij uit het verleden met een schok weer in het heden terecht zijn gekomen zal de heer Van Ruitenburg trachten een tipje van de sluier op te lichten die de toekomst voor ons verborgen houdt. Dat één en ander door een aantal fraaie dia's gecompleteerd gaat worden is al bijna een traditie.

Verleden en toekomst: aan het ene denken wij met nostalgie terug, het andere moeten wij trachten in de hand te houden.

Dinsdag, 25 november, te 20.00 uur, hopen wij dat velen weer aanwezig zullen zijn. U zult dan tevens in de gelegenheid zijn een aantal prenten en fotomateriaal te bezichtigen, die betrekking hebben op het verleden van onze wijken, en ons door het Gemeentearchief ter beschikking zijn gesteld.

De avond is voor ieder vrij toegankelijk.

U bent van harte welkom!

AGENDA VAN DE BIJEEENKOMST DIE GEORGANISEERD WORDT DOOR DE VERENIGING STEDEBOUWKUNDIG WIJKBEHOUD HILLEGERSBERG - SCHIEBROEK - TERBREGGE, OP DINSDAG 25 NOVEMBER 1980 TE 20.00 UUR IN DE BRANDARIS.

- Opening door de voorzitter
- Uitreiking van de oorkonden behorende bij de schildjes, door de voorzitter van de wijkraad, de heer W.Nooder.
- Lezing door de heer P.Ratsma, medewerker Gemeente Archief: Hillegersberg en Schiebroek, een verstedelijkt veenland-schap

PAUZE

(in deze pauze zult U in de gelegenheid worden gesteld documentatiemateriaal van het Gemeente Archief te bezichtigen)

- Inleiding door de voorzitter van de wijkraads-structuurplanwerkgroep, de heer P.van Ruitenburg: Ontwerp Structuurplan Rotterdam-Noord
- Discussie
- Rondvraag
- Sluiting.

Hoeve Vruchtenburg

De hoeve Vruchtenburg, Straatweg 171, bewoond door de familie Poot, is de enige, nog in bedrijf zijnde boerderij aan de Straatweg. Het is een erg mooie landelijke boerenwoning tussen de supervilla's.

Met enige zorg hebben de omwonenden waargenomen hoe de voorgevel de laatste jaren in verval geraakte, speciaal de kroonlijst met het opschrift: "Hoeve Vruchtenburg".

Deze zomer werd de voorgevel hersteld. We hopen dat deze boerdeij nog lange tijd behouden zal blijven.

Katholieke kerken van Hillegersberg en Schiebroek

Voor de meeste Rooms-Katholieke parochies van Hillegersberg en Schiebroek valt dit jaar (en met name dit najaar) weer een lustrum van hetzelve de oprichting van de parochie, hetzij de ingebruikname van het kerkgebouw te gedenken. Voor onze vereniging mag dit de aanleiding zijn die kerkgebouwen eens "op een rijtje" te zetten.

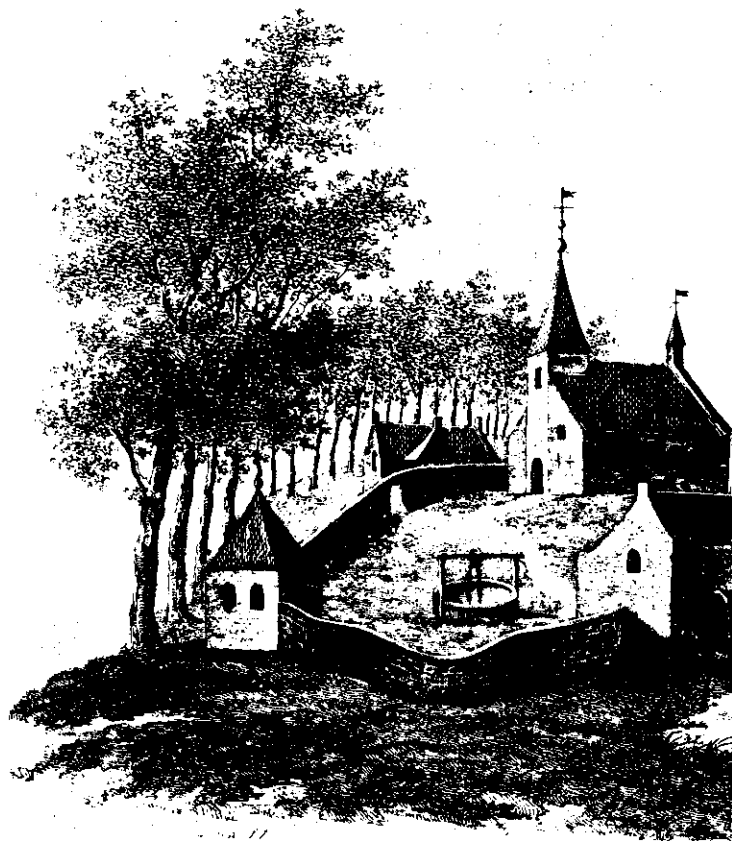
Het blijkt dan dat deze kerken bijzonder aardig de snelle ontwikkeling in de opvattingen over kerkebouw in katholieke kring illustreren. Omdat daarnaast kerkebouw en "wijkbouw" hier ongeveer gelijk op liepen, zijn de kerken duidelijk mede-bepalend voor het karakter van de wijk waarin zij staan.

HILLEGONDA, DE OUDE.

De hervormde Hillegondakerk in het centrum van Hillegersberg is van oorsprong zo oud dat christelijk en katholiek samenvalt. De oudste geschiedenis moeten we hier maar vergeten, omdat daarover voornamelijk slechts twijfels bestaan. Toch zal er omstreeks het jaar 1000 een kerkje hebben gestaan ter plekke van de huidige Hillegonda. In het midden van de 13e eeuw was de bevolking zó toegenomen dat de éne parochie in vijven werd gesplitst, en naast Hillegersberg ontstonden: Bleiswijk, Zevenhuizen, Kralingen en Rotterdam. Wellicht hoorde Schiebroek toen al onder Overschie.

Het kerkgebouw stamt uit de 13e eeuw, met een toren uit de tweede helft van de 14e eeuw. Onze tekening laat zien hoe men zich voorstelde dat die kerk er uit heeft gezien vóór de verwoesting (samen met het kasteel) in 1426. Naderhand is de kerk bij het herstel vergroot en (evenals de toren) verhoogd. Ook in de eerste helft van de 16e eeuw werd de kerk vergroot en de toren verhoogd. En zo bleef deze aan St. Willebrord gewijde kerk aan de katholieken ten dienste. In of vlak na 1572 ging het gebruik over naar de calvinistische eredienst en waren (volgens een onbetrouwbare kroniek op 24 Juni 1572) beelden en altaren verwijderd. Ook de pastoor (van ouds werd gedacht dat hij Johan Jacobs heette, maar later denkt men dat zijn naam Appolonius Petri was) werd de pastorie uitgezet.

In de hervormde tijd werd in 1687 een groter koor gebouwd, en in 1783 ontstond de grote consistorie. Hiermee werd het huidige aanzien bereikt; voor een uitvoeriger verhaal over deze kerk verwijzen wij naar onze uitgave van november 1979.

KERKELOOS.

De zielszorg onder de weinige overgebleven katholieken was aanvankelijk nogal chaotisch (maar dan ook verboden). Omstreeks 1610 komt er enige orde in, doordat vanuit een missie in Rotterdam de zorg over de omliggende dorpen op gang komt. In 1645 wordt een "statie" in Bergschenhoek opgericht die ook in Hillegersberg werkt. Glad loopt dat nog niet, enerzijds omdat de overheid de Paep bestrijdt (als er te veel klachten komen) en anderzijds omdat Hillegersberg twistappel is tussen de staties van Kralingen en Bergschenhoek. Per saldo wint de laatste, en bij het herstel

van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853 wordt de parochie Bergschenhoek officieel opgericht, waaronder ook Hillegersberg en Schiebroek ressorteren. Voor de laatste plaats is dit een bevestiging van de al sinds lang bestaande feitelijke situatie, waarbij van Overschie afscheid is genomen.

Rond 1880 is de parochie Bergschenhoek flink gegroeid, maar daarnaast voelt men steeds meer het bezwaar van de grote afstand uit delen van Hillegersberg naar de kerk. Hierbij moet worden bedacht dat in die tijd de hele Bergweg, de Zwaanshals en een groot deel van de Alexanderpolder tot de gemeente Hillegersberg behoorden. Naar verluidt had men, na in Bergschenhoek nuchter ter communie te zijn geweest en daarna in het café zijn brood te hebben genuttigd, op de terugweg wel eens de volle breedte van de Grindweg nodig. Er ontstaat dus de gedachte tussen Rotterdam en Bergschenhoek een nieuwe parochie te stichten. Een parochie voor Hillegersberg en Schiebroek, maar ook voor de ontworpen nieuwbouw ten noorden van Rotterdam (tussen Noordsingel en Rotte). De pastoor van Bergschenhoek correspondeerde met het bisdom en met een architect, en bij schrijven van 24 januari 1890 benoemde het bisdom een voorlopige bouwcommissie te Hillegersberg.

ST. HILLEGARDIS (VAN BINGEN), 1890

De oprichting van de nieuwe parochie was natuurlijk al geruime tijd in voorbereiding; toch verbaast ons vandaag de snelheid van werken. Op 2 februari wordt de toekomstige pastoor C.A. Hammer benoemd en op 3 Maart vergadert hij met de bouwcommissie. Het gaat dan om een noodkerk; grond voor de definitieve kerk is al bij voorlopig contract door "een maatschappij" (projectontwikkelaar zouden we vandaag zeggen) ten geschenke aangeboden (op 16 januari), terwijl nog een kleiner stuk zal worden bijgekocht. De maatschappij wilde namelijk (een bekend verhaal) huizen bouwen, en "voorzieningen" zijn dan nocit "weg". Het terrein was gelegen bij de Bergweg, tussen de huidige Hammerstraat(!) en Verbraakstraat (naar onze pastoor van Bergschenhoek). De (Oost)Blommerdijkschelaan is door de maatschappij aangelegd om de kerk te bereiken. Maar daarover aanstonds meer.

De tijdelijke noodkerk diende uiteraard in de naaste omgeving van de te bouwen definitieve kerk te komen. Daar werd op 3 Maart druk over gediscussieerd; uiteindelijk werd gekozen

voor een terreintje aan de Bergweg, iets ten noorden van de Blommerdijkselaan. Op 6 maart stond de advertentie over het aan te besteden werk in de Maasbode en op 8 maart werd het aan de laagste inschrijver gegund. En op 29 maart (nog steeds datzelfde jaar) stond de noodkerk er, en werd zij ingewijd als hulpkerk van Bergschenhoek, onder de door de bisschop bepaalde naam van St. Hillegardis. Op 29 april bleek de hulpkerk te klein, op 16 mei werd met de vergroting begonnen en op 25 mei was het klaar (er moet wel worden bedacht dat het een zeer eenvoudig houten kerkje betref). Op 24 oktober 1890 werd de parochie officieel opgericht en de hulpkerk tot parochiekerk verheven.

Het is hier de plaats op de naamgeving van de parochie in te gaan. Men hield zich er van overtuigd, mede door "studies" van de paters de Rijk en Bots, dat de aloude Hillegondakerk vóór 1572 was gewijd aan Willebordus en Hillegardis, en dat het dorp "Berg" later Hillegardisberg, Hillegersberg heette. Er is echter geen enkel stuk waaruit die oude naam van de patrones blijkt, en het is waarschijnlijk dat deze Berg eens van een burchtheer Hilderger was.

Hildegardis was de abdes van het klooster Rupertsberg bij Bingen in Duitsland en stierf in 1179. In 1890 was er in Nederland geen andere kerk aan haar gewijd, wel in Duitsland. De behoefte om een band met het voor-reformatorische verleden te hebben was waarschijnlijk de moeder van de gedachte bij de naamgeving.

Direct na de stichting ging het kerkbestuur zich bezighouden met de definitieve kerk. Het contract met de schenker van de grond verplichtte overigens tot het hebben van die kerk vóór 31 december 1892. Als architect werd in de arm genomen de heer E.J. Margrij uit Rotterdam. Deze leerling van de beroemde dr. Cuyper heeft onder meer enkele tientallen R.K. kerken in neo-gotische stijl op zijn naam staan, waaronder ook de Lambertuskerk in Kralingen (ook de noodkerk was van zijn hand). Voor al het beeldhouwwerk had hij (met zijn compagnons) een eigen atelier. Hij is geboren in 1841 en overleden in 1891, kort nadat met de bouw van de huidige Hillegardiskerk was begonnen.

Voorlopig was de ontworpen kerk te groot; daarom werd alleen het dwars-schip, het koor en één travee van het schip gebouwd. Een houten wand werd tijdelijk de westelijke afsluiting. Voor fl. 72.629.- kon dit geheel worden gebouwd en in juni 1891 werd daar mee begonnen. Op 8 september 1892 volgde de inzegening van de nieuwe kerk en tien dagen later de eerste mis. De noodkerk werd voor een kwart van de bouw prijs verkocht.

Geruime tijd heeft men zich met de kerk kunnen redden. Het getal der parochianen steeg, vooral uit het Rotterdamse (van twee-derde naar 90%), en daarom besloot de bisschop dat per 1-1-1900 de parochie zou worden genoemd St. Hillegardis te Rotterdam. Op 1 januari 1904 volgde de anexatie van dit deel van Hillegersberg (tot de Ceintuurbaan) door Rotterdam; "om die reden posteerde heden een Rotterdamse politie-agent voor de Kerk" schreef pastoor Hammer in een kerkboek.

Voor de voltooiing van deze, nu Rotterdamse, kerk werd in 1904 de fundering gelegd en in 1905 werden daarop de overige traveeën van het schip en de voorpartij met toren(s) gebouwd. Op 9 oktober werd de kerk door de bisschop geconsacreerd (omdat deze thans pas echt klaar was). De verdere geschiedenis van deze kerk laten wij liggen; er werden nog R.K. scholen en een patronaatsgebouw bij gebouwd, maar

later daalde het aantal parochianen in de oude stad, zodat in september 1967 de parochie werd gecombineerd met die van Anthonius en Rosalia (de Bosje-kerk). Het kerkgebouw bleef echter aan Hillegardis gewijd.

Inwendig valt de kerk op door haar harmonische verhoudingen en de beschaafd-feestelijke sfeer. De buitenkant ziet er niet optimaal uit door verwerpingen, het verdwijnen van het hekwerk en doordat op de Blommerdijkselaan een transformatorgebouw het uitzicht op de ingangspartij beneemt. De hedendaagse vormgeving van genoemde laan heeft dat voraanzien verder verstoord. Hierdoor komt het indrukwekkende, enigszins van de wereld afgekeerde karakter helaas onvoldoende tot uiting. Toch is de kerk heel karakteristiek voor de opvattingen uit die tijd betreffende katholieke kerkebouw.

WEER ZONDER KERK

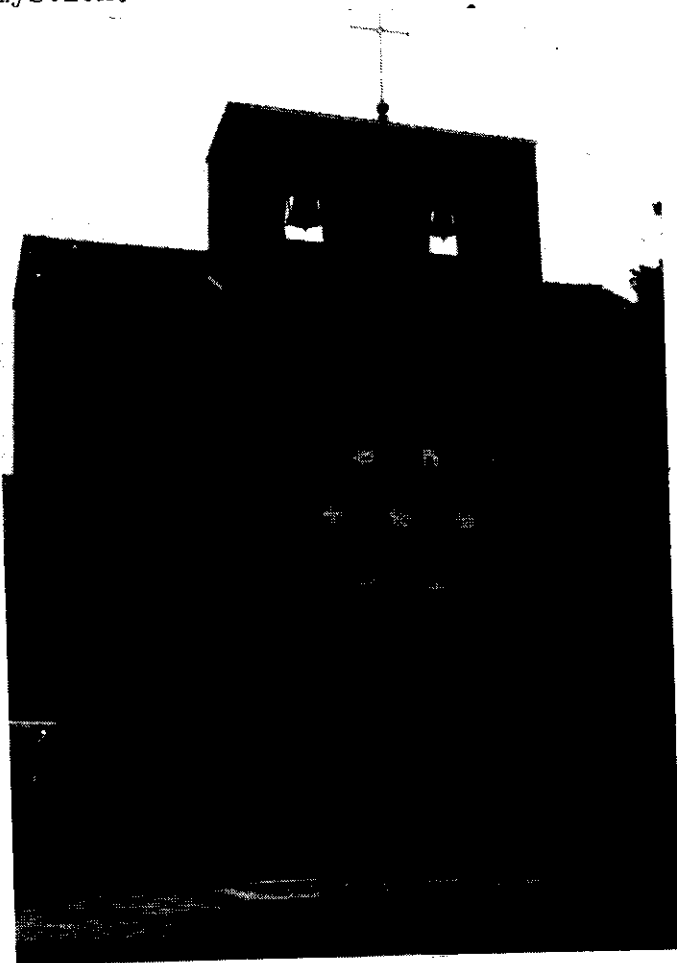
Natuurlijk bleef de Hillegardis ook na 1904 voor Hillegersberg (bezuiden de Streckvaart) en Schiebroek functioneren. De toename van de bevolking, en daarmee de katholieken in onze wijken maakte dat in 1918 de bisschop een nieuwe parochie voor Hillegersberg en Schiebroek wenste. Hij verzocht de Hillegardis-parochie voorbereidingen te treffen. Zo werden verschillende bouwterreinen bekeken, en al in 1918 maakte de vaste architect van de parochie, de heer Margrij (maar nu Jos) een grondplan voor een nieuwe Hillegersbergse kerk. In 1922 wordt zelfs al grond aan de Straatweg, juist ten noorden van Plaswijck gekocht. In augustus 1924 wordt G. Kuijs (rond 1907 kapelaan bij Hillegardis) tot bouw-pastoor benoemd; dan komt er schot in. Met enige ruzie wordt de gekochte grond teruggegeven en het oog valt op het terrein van Lommerijk aan de Straatweg. toen de vraagprijs voor terrein en gebouwen tot fl. 160.000.- was opgelopen vond de bisschop het dáár welletjes. Overigens constateerde Kuijs dat er duidelijk drie gebieden waren: het Kleiwegkwartier, het oude Hillegersberg en het snelgroeiende Schiebroek. De bisschop bevond dat er dan ook maar drie parochies moesten komen, maar "die behoeven niet in drie jaar gereed te zijn".

ST. LIDUINA, 1925

Uiteindelijk kwam het oude Hillegersberg het eerst aan de beurt (misschien ook om het Molenlaankwartier van Bergschenhoek over te nemen?). Het terrein aan de Burgemeester Le Fèvre de Montigny laan werd van de

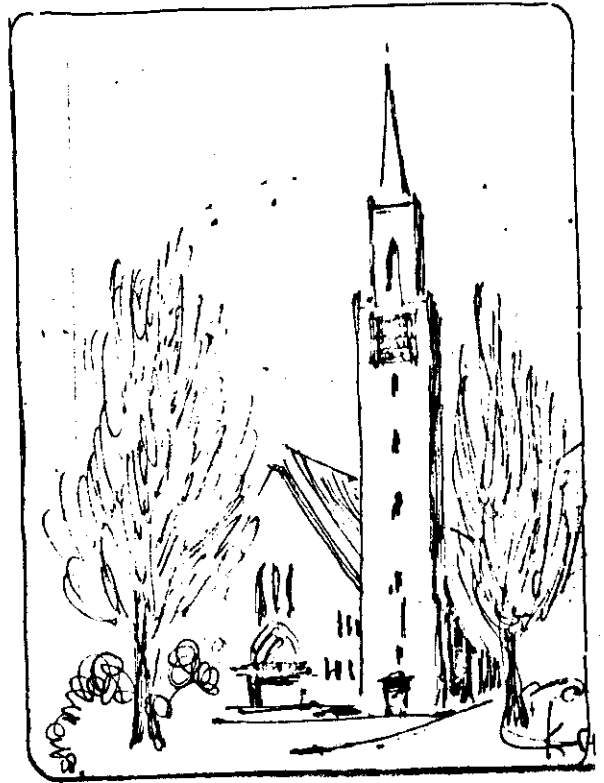
Haagsche Bouw Maatschappij gekocht, en een bouwplan werd opgesteld door de Hillegersbergse architect J. van Teeffelen. Na het nodige voorwerk wordt op 14 April 1925 de officiële eerste steen gelegd. Op 9 juli 1925 wordt de nieuwe parochie opgericht voor de burgerlijk gemeente Schiebroek en voor Hillegersberg, met uitzondering van het Kleiwegkwartier dat voorlopig onder Hildegardis blijft. Dezelfde dag wordt door bisschop Callier ten tweede male een kerk in Hillegersberg geconsacreerd. Een kerk die het midden houdt tussen een noodkerk en een permanente kerk, en die wel spottend "de mooiste garage van het bisdom" wordt genoemd. Deze twijfelachtige positie heeft de architect ongetwijfeld parten gespeeld. In 1955 is de St. Liduina verbouwd en vergroot waarbij vooral het beeldhouwwerk aan de voorgevel opvallend is. Het uitzicht op de kerk wordt enigszins benoemen door het bejaardencentrum "Huize St. Liduina". De Vereniging meent dat aan de architectuur van de kerk wel enige waarde kan worden toegekend, maar die waardering komt niet hoger dan "beeldondersteunend".

De parochie is genoemd naar de Schiedamse maagd Liedewij (1380-1435), die een grote faam verwierf wegens haar "versterving van het lichaam" en haar mystiek.

CHRISTUS KONING, 1930

De tweede fase van de plannen van pastoor Kuijs werd in het Kleiwegkwartier gerealiseerd. Ook hier is

natuurlijk voorbereidend werk verricht, en op 1 december 1928 gingen men, zij het nog niet als officiële parochie, van start. Als bouwpastoor werd benoemd de heer E.J. Helmer, en zijn toekomstige parochie zou bestaan uit zowel het Hillegersbergse Kleiwegkwartier als het aansluitende deel van Schiebroek, tussen Kleiweg en Achterweg (nu Erasmussingel ten noorden van het water).

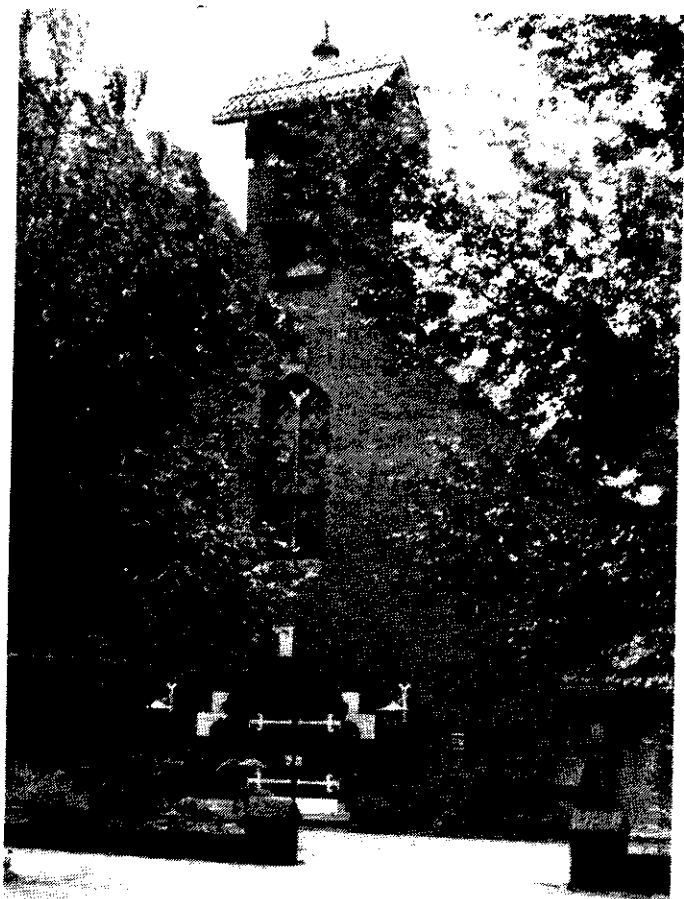
Men kon starten in een tijd van hoogconjunctuur, zodat de bouwkosten geen bijzonder groot probleem waren (al moest ook nu de bouwpastoor vele bedelpreken elders houden). Een noodkerk werd niet gebouwd; op 4 december 1929 werd met de bouw van de huidige kerk, toren, pastorie en scholen begonnen. De kerkebouw werd begroot op fl. 365.000.-; vijfmaal het bedrag van de Hildegardis. Architect was de heer H.P.J. de Vries. De officiële eerste steen werd gelegd op 26 maart 1930 en in december van dat jaar was de kerk klaar (met de scholen duurde het iets langer). Op 11 december werd de kerk geconsacreerd door de bisschop J.D. Aengenent, en toen was ook de parochie officieel opgericht. Inmiddels is de crisis van de 30-er jaren uitgebroken en men zal wel eens bedenkelijk tegen de aangegane schulden hebben zitten aankijken.

Aan de kerk is te proeven dat men geestelijk iets minder van de wereld is afgekeerd, de kerk komt veel "levendiger" op de beschouwer over dan bijvoorbeeld de Hildegardis. Binnen toch wel de gebruikelijke hoofdlijnen van de gotiek is een plezier in vormgeving waar te nemen die alle gedachten aan de middeleeuwen geheel doet verdwijnen en de kerk volledig in haar eigen tijd plaatst. Het uitzicht op de kerk is trouwens niet zo onbelemmerd als men zich oorspronkelijk had gedacht: het Statenplein was veel groter ontworpen, maar het protestante Hillegersberg vond dat met een aantal huizen de kerk onopvallender kon worden gemaakt (en als dit laatste geen ware bewering is, tekent zulks toch wel de onderlinge verhoudingen in die tijd).

De waardering voor de architectuur van het complex moge blijken uit het feit dat Roterodamum in zijn inventarisatie "Architectuur van vroeger in het Rotterdam van nu" deze kerk van nationale betekenis acht en dat de Vereniging de kerk waardeert als "monumentwaardig".

ST. PAULUS

Nee, bij deze kerk geen jaartal. Want in de eerste plaats is hier dit jaar geen lustrum te vieren en in de tweede plaats zouden verschillende jaren genoemd kunnen worden.

Na de voorspoedige oprichting van de Christus Koning-parochie is nu Schiebroek aan de beurt. Maar het is dan wel 1932 geworden en de economische crisis heeft het leven een stuk moeilijker gemaakt. Toch wordt het splitsingsplan doorgezet, en op 1 november 1932 krijgen de katholieken van de "tuinstad" per circulaire bericht van pastoor Kuijs dat zij een eigen kerk zullen krijgen. Op 26 november wordt P. van Kampen tot "bouwpastoor" benoemd. Intussen was er al voor gezorgd dat er een noodkerk (onderhorig aan Liduina) zou zijn. Aan de Eikenlaan (thans Larikslaan) 190 was in 1932 een katholieke school gebouwd, de Gerardus Majellaschool (thans St. Mattheus B.L.O. school). De architect daarvan was de ons bekende heer J. van Teefelen (de Vereniging waardeert de school als "beeldbepalend").

Van deze school werden drie lokalen "tijdelijk" als noodkerk ingericht en op 4 december 1932 in gebruik genomen. Het viel kapelaan van Kampen niet mee met de financiën voor de nieuwe kerk, wat hij in 1933 met de bisschop besprak. Bij die gelegenheid keurde de bisschop voorlopig als naam voor de parochie goed "Onze Lieve Vrouwe Praesentatie".

De geldzorgen werden van Kampen te zwaar, en per 1 december 1933 werd hij elders benoemd. Kapelaan Bekkering volgde hem op, en op 12 december 1933 werd de nieuwe parochie gesticht, evenwel onder de naam "Sint Paulus". Het blijft echter door de jaren heen onmogelijk het geld rond te krijgen, ook al is er een (flink) bouwterrein. Verscheidene jaren werd er over gedacht op een gedeelte van het terrein een "pensionflat" (serviceflat heet dat tegenwoordig) neer te zetten, om uit de opbrengst de kerk te kunnen financieren. Geen nieuw geluid om kerkelijk terrein voor een dergelijke flat te willen gebruiken... De verkoper van de grond had echter bepaald dat er uitsluitend een kerk, pastorie en scholen mochten worden gebouwd. Zelfs verkoop van een gedeelte van de grond voor woningbouw is dus onmogelijk. De toestand werd echter precair. Enerzijds werd het bisdom steeds ongeduldiger, anderzijds groeide het aantal leerlingen van de school, zodat daar de "kerklokalen" niet langer gemist konden worden. In 1939 werd de gezondheidstoestand van pastoor Bekkering zo slecht dat hij midden september emeritaat verzocht en de 26e overleed. Diezelfde dag was C.J. Lansbergen tot pastoor benoemd.

vereniging stedenbouwkundig wijkbehoud hillegersberg schiebroek en terbregge

Begin 1940 komt er wat licht en worden bouwplannen gemaakt. Door alle moeilijkheden was het het bisdom dat een bepalende rol ging spelen en de architect C.J. van der Lubbe een schetsplan liet maken. Er kwamen zelfs dertig(!) plannen op tafel waarvan één op 21 maart werd goedgekeurd. Er zal een bestek worden gemaakt. Maar direct na 10 mei 1940 hebben overheid en bisdom zwaardere zorgen zoals het herstel van de schade uit de oorlogsdagen en het zich instellen op de bezettings-toestand. Toch ziet bisschop Huibers op 17 oktober de kerk, met het oordeel: "God onwaardig". Eindelijk, op 31 januari 1941, komt de bouwvergunning, op 16 mei is er de aanbesteding en op 30 mei 1941 gaat de eerste paal de grond in.

Op 4 april 1942 was de pastorie onder de pannen, en op 1 juni werd het eerste kapspant van de kerk plechtig geplaatst. Maar.... op 3 juni kwam het Duitse verbod verder te werken. Het was een schok, maar de belangen van de school bij de drie door de noodkerk gebruikte lokalen maakten dat na drie weken weer verder gebouwd kon worden. En zo kon op 27 september 1942 de kerk in gebruik worden genomen, waarbij de inzegening door de deken van Rotterdam J.W. van Heeswijk geschiedde. De feestelijke consecratie wordt tot betere tijden uitgesteld en vindt plaats op 13 juni 1946 door bisschop Huibers.

Als gezegd is bij deze kerk, anders dan in de overige parochies, het bisdom de eerstverantwoordelijke voor de gekozen architectuur. Misschien is daarom de kerk een wat vreemde eend in de omliggende bebouwingsbijt. De kloeke lijnen van de vooroorlogse architectuur zijn vervangen door een enigszins romantiserend geheel, waarbij duidelijk als uitgangspunt de romaanse kerkbouw meespeelt. Een dergelijke benadering is echter typerend voor die tijd, en zeker voor de tijd vlak na de oorlog. In de tweede helft van de veertiger jaren wordt veel volgens deze Delftse school gebouwd, en hoewel de bijbehorende ideeën al kort voor de oorlog ontstonden, is de Pauluskerk bepaald een vroeg voorbeeld van deze stijloppvatting. Bovendien zeker geen slecht voorbeeld. De Vereniging vindt de kerk dan ook "monumentwaardig".

Voorals door nieuwbouw in Schiebroek groeit het aantal parochianen. In 1955 begint het denken over een nieuwe parochie, vooral omdat Schiebroek naar het zuiden zal uitbreiden. Men

zou de grens van de Christus Koning-parochie naar het noorden kunnen verleggen, of.....

VERRIJZENIS VAN DE HEER, 1960

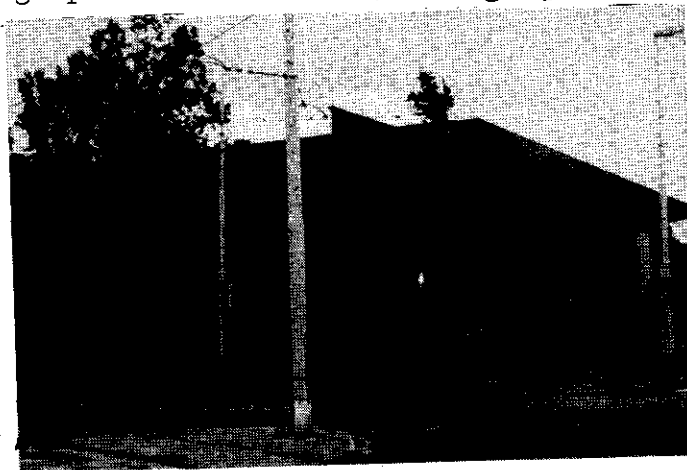
Het wordt dus een nieuwe parochie, die grotendeels van St. Paulus wordt afgesplitst, maar aan de zuidzijde ook een klein en (dan) nog weinig bewoond gebied van de Christus Koning-parochie krijgt.

Op 21 Augustus 1960 wordt als toekomstige pastoor de heer J.J. Betjes benoemd. In de eerste plaats moet hij voor een noodkerk zorgen; op 4 september 1960 kan deze (aan de Moltzerstraat) in gebruik genomen worden. De snelheid van pastoor Hammer in 1890 is daarmee ruimschoots overschreden, maar Betjes kon dan ook de beschikking krijgen over één van de bisdommelijke noodkerken die als een soort bouwpakket werden afgeleverd. Met het bezit van een kerk kon de parochie worden opgericht en dat gebeurde op 18 december 1960.

De situatie is inmiddels geheel anders dan ten tijde van het bouwen van de eerder genoemde kerken. Het bouwen van flats, in plaats van eengezinshuizen of onder- en bovenwoningen is daarvan maar één aspect. Belangrijker is het gewijzigde beeld van het kerkzijn. Er is een duidelijke accentverschuiving van "verering van God" naar "dienst aan de mens". Pastoor Betjes voert daarover vele gesprekken met de architect van de kerk, de heer J.G. van Heck uit Rotterdam. Het zal de eerste (maar niet de laatste) kerk zijn waar hij voor tekent.

De bouw van de kerk vindt een aanvang op 17 december 1962, de officiële eerste steen wordt gelegd op 12 augustus 1963 en op 4 juli 1964 volgt de oplevering. Op 11 juli 1964 vindt de consecratie plaats door de bisschop M.A. Jansen. De Rotterdamse, omdat ook het oude bisdom Haarlem inmiddels is gesplitst.

vervolg op pag. 10

Het structuurplan Rotterdam-Noord

Onze toekomst nadert

Inmiddels vijf keer "tussen Wilgenplas en Rotte", en voor devijfde keer schrijven wij over een structuurplan voor ons gebied. In het kort voor een goed begrip: in een structuurplan geeft de gemeente in grote lijnen voor een vrij groot gebied aan waar in de komende - pakweg - tien jaar gebouwd kan worden, waar sportterreinen komen of verdwijnen, waar industrie mag komen, wat de belangrijkste verkeersverbindingen zullen zijn, enzovoorts. Officiëel begin je met een dergelijk structuurplan nog niet zoveel, maar er kunnen daarna wél gemakkelijker bestemmingsplannen worden gemaakt. En die bestemmingsplannen zijn gedetailleerde uitwerkingen van dat structuurplan, waarop het echte bouwen en aanleggen is gegrond. Een (goed) structuurplan geeft dus een beeld van wat ons in de toekomst te wachten staat.

In 1978 heeft de Vereniging al aangedrongen op het opstellen van een structuurplan voor Hillegersberg en Schiebroek. Het blijkt namelijk dat er tal van oude bestemmingsplannen zijn (Bijddorp!), waarin dingen worden toegestaan die tegenwoordig helemaal niet meer worden gewenst. Nu kost het veel werk al die oude bestemmingsplannen (soms uit 1933!) te herzien. Een structuurplan kan een "filosofie" over een gebied geven, waarbij de voornaamste problemen van dat gebied aan de orde komen. Dan kan ook worden aangegeven op welke wijze die problemen kunnen worden opgelost (of niet, en wat er dan gedaan moet worden). Is dit werk goed gedaan, dan is het een stuk eenvoudiger geworden nieuwe bestemmingsplannen te maken.

Begin 1979 heeft de gemeente Rotterdam besloten dat er een structuurplan voor heel Rotterdam-noord moet komen, dus voor onze wijken met Zestienhoven, Overschie en de Spaanse polder in één geheel. Het gaat de gemeente daarbij niet zo zeer om de problemen in Hillegersberg, Schiebroek en Overschie, maar veelmeer om de moeilijkheden bij het oplossen van de problemen in de stad "binnen de Ruit". Daar is onvoldoende ruimte, die onder meer in onze omgeving te vinden zou zijn. Met name zijn er grote bouw-mogelijkheden wanneer het vliegveld Zestienhoven is verdwenen. Het werk dat er aan dit structuurplan tot dusverre is verricht is voornamelijk door gemeente-ambtenaren uitgevoerd. Er is echter ook een "overlegteam" waarin naast ambtenaren, drie respectievelijk twee wijkraadsleden van Hillegersberg/Schiebroek en van Overschie zitting hebben. Voor wat onze wijken betreft laat de wijkraad zijn vertegenwoordigers ondersteunen door een

wijkraads-structuurplanwerkgroep, waarin de Vereniging twee "zetels" heeft gekregen.

In het begin heeft de wijkraads-groep zich met algemene uitgangspunten bezig gehouden, die voor de wijken van belang werden geacht. In januari van dit jaar kwam de (voorlopige) eerste helft van de structuurplan-tekst van de persen. Hierop is door de wijkraads-groep tijdens een aantal vergaderingen commentaar gegeven. Deze fase nadert nu haar einde; begin 1981 start de grootschalige inspraak. Voordat we het schema daarvan vermelden volgt eerst een korte beschouwing over het plan in de huidige vorm.

De in januari jl. verschenen delen 1 en 2 (Problemen en Oplossingen) ademen zeer sterk de geest van de botte bijl; (te) simpel gezegd: dit zijn de problemen die het gemeentebestuur ziet en dat is de oplossing (namelijk: veel huizen bouwen in alles wat nu nog weiland is, en zo mogelijk ook verdichten binnen de bestaande wijken). De problemen die er dan ook nog binnen de wijken zouden bestaan, waren als het ware als een sausje (dat bovendien weinig smaak had) over het geheel heengegoten.

In oktober is een nieuwe versie van die delen 1 en 2 verschenen. Bovendien zijn nu de twee andere delen 3 en 4 (Programma en Mogelijke Ontwikkelingen na 1990) toegevoegd. De delen 1 en 2 zien er aanzienlijk beter uit: het dramatische "geloven in de stad" is verdwenen en vervangen door een nuchtere (en daarmee soms beklemmende) beschrijving van werkelijke problemen. Problemen van de stad, van het handhaven van grote agrarische gebieden (maar dan wel buiten Rotterdam) en ook van de wijken.

Van de wijkproblemen moeten we zeggen dat het behandelde aantal en ook de gevonden oplossingen nauwelijks zijn veranderd, maar dat de behandeling stukken zorgvuldiger is geworden. De delen 3 en 4 (die nu voor het eerst verschijnen) kennen echter nog het slordige en oppervlakkige dat kenmerkend was voor de delen 1 en 2 van de januari-versie. Laten we hopen dat ook 3 en 4 nog herschreven kunnen worden want zulk onvoldragen werk leidt slechts tot gekissebis over bijzaken en leidt af van de hoofdzaken.

Twee hoofdlijnen zijn er voor de Vereniging in dit structuurplan te onderscheiden. Aan de ene kant staat onze wens dat het structuurplan het mogelijk maakt dat er snel bestemmingsplannen opgesteld kunnen worden die bijdragen om het waardevolle in onze wijken te behouden en thans nog mogelijke ongewenste ontwikkelingen te voorkomen. Helaas moeten wij constateren dat hetgeen het structuurplan op dit vlak zegt zó gering is (en vaak nog in algemene termen verpakt), dat wij vrezen nog lang, te lang op aangepaste bestemmingsplannen te moeten wachten. Op het oog geldt dit niet voor hetgeen er (tot ons genoegen) wordt gezegd over de historische kernen (Hillegersberg en Terbregge) en de landschappelijke elementen (Rotte, Hoge Limiet/Ringdijk en Straatweg/Grindweg). Hoe men zich evenwel (bijvoorbeeld) denkt het historische Terbregge te handhaven wanneer ter zelfder tijd bij dat Terbregge ruim 2000 nieuwe woningen worden ontworpen, is ons nog een raadsel. Ook missen wij node zekere richtlijnen voor nieuwe bestemmingsplannen in het al gebouwde gebied, met name voor wat betreft eventuele (her)bebouwing daarin. Aan de andere kant staat de enorme behoefte of drang van Rotterdam tot het bouwen van woningen. Tot 1990 gaat het daarbij om vele duizenden,

tot ca. 1995 zelfs om enkele tienduizenden. Het Stoopwegkwartier, het gebied ten noorden van 110 Morgen en Schiebroek (en ook ten noorden van de Doenkade, tegen Berkel aan) alsmede Zestienhoven en/of het noordelijker Schieveen zijn de voornaamste toekomstige bouwplaatsen. Nu is de Vereniging als zodanig weinig geïnteresseerd in bijvoorbeeld de verkeersverbindingen en zo zijn er meer punten die wij in principe aan ons voorbij laten gaan. Wel stellen wij de vraag wat uiteindelijk het gevolg voor het karakter van onze wijken zal zijn, indien die bouwplannen worden gerealiseerd en Hillegersberg en Schiebroek niet meer (min of meer) door platteland zijn omgeven, maar in sterke mate in de stad zijn opgenomen. Er zijn immers verscheidene dorpen in steden opgenomen en daarna bij stukjes en beetjes ver-stadt.

Ook Uw oordeel over de toekomst van onze wijken is van groot belang. De Vereniging stelt op haar avond van 25 november a.s. (zie elders in dit blad) onder meer deze zaak aan de orde. Dat kan echter niet veel meer zijn dan een gedachtenwisseling. De inspraak van de gemeente (die al enkele malen is uitgesteld) is thans voorzien voor de periode half januari 1981 tot eind maart 1981. Op verschillende wijzen zal dan de bevolking worden benaderd. Wij willen iedere lezer graag oproepen aan die inspraak deel te nemen, want dan bestaat de beste mogelijkheid het plan te beïnvloeden. Er is ook nog wel een tweede gelegenheid (thans voorzien voor september 1981), wanneer er officiële bezwaarschriften kunnen worden ingediend. De ervaring leert echter dat in dit laatste stadium veelal alleen bezwaren van groot zakelijk gewicht meetellen en dat "aardige alternatieven" zelden of niet aan de bak komen. In begin 1981 staat er duidelijk méér ter discussie!

vervolg pag. 8

Rest ons nog een oordeel te geven over het uiterlijk van deze kerk. Het is duidelijk dat elke traditionele vormgeving hier ontbreekt. Iets wat in de zestiger jaren alom in Nederland te constateren is. Men zoekt naar nieuwe vormen, vaak met een interessant resultaat. We kunnen kijken naar het "program" dat men zich bij de bouw van de Verrijzeniskerk heeft gesteld. Architect van Heck schreef in september

jl. (naar aanleiding van het 20 jarig bestaan van de parochie) "de Kerk gezien als een ruimte waar de mens geborgenheid kan vinden, (enz.)". Zo gezien (met de kerk, onopvallend maar wel degelijk met een hoofdletter) is het gebouw ongetwijfeld geslaagd. Het is evenwel nog te vroeg om een min of meer definitief oordeel over de pure architectuur, ook in relatie van de omgeving, te geven, zoals dat voor alle betrekkelijk nieuwe bouw geldt.

Gegevens voor dit artikel zijn verkregen uit een aantal persoonlijke gesprekken, en voorts voornamelijk uit: het gedenkboek "St. Paulus 25 jaar" (1958); "Ons eigen parochieblad" (eenmalige heruitgave Verrijzenisparochie 1980) en vooral uit "Sursum Corda" jaargang '64/65 van de Hildegardisparochie. Met dank aan allen die de schrijver ter zijde stonden!

Rotterdams monumentaal beleid

De heer P.J. Overbeek, die onderstaand artikel heeft geschreven, is namens de Vereniging Stedebouwkundig Wijkbehoud lid van een werkgroep Monumentenbeleid die in het najaar van 1979 op initiatief van de Vereniging werd opgericht. De werkgroep bestaat uit vertegenwoordigers van wijkraden (Overschie, Hillegersberg-Schiebroek en Kralingen), deelgemeenteraden (IJsselmonde en Charlois) en leden van resp. "Roterodamum" en de Vereniging Oud-Overschie. Deze werkgroep heeft zich ten doel gesteld om het stedelijk monumentenbeleid te stimuleren omdat men de weinige historische gebouwen die onze stad nog telt voor de toekomst wil behouden. Men heeft de gemeente laten weten dat men alle initiatieven die tot de totstandkoming van een monumentenbeleid voeren van harte wil ondersteunen, waarbij men als einddoel ziet: een eigen Rotterdamse monumentenlijst. U kunt hieronder lezen hoever het daar mee staat.

Op 11 mei 1975 gingen burgemeester en wethouders van Rotterdam accoord met de instelling van een ambtelijke werkgroep Monumentenbeleid. Op 26 augustus 1976 heeft deze werkgroep haar Nota Monumentenverordening uitgebracht welke hieronder beknopt wordt weergegeven.

Met de sloop van de Koninginnekerk - eind 1972 - is de problematiek van de bescherming van het historisch milieu zelfs in Rotterdam in de belangstelling gekomen. Op initiatief van het Historisch Genootschap Roterodamum is een inventarisatie van in Rotterdam aanwezige waardevolle historische objecten, daterend van vóór 1940, opgesteld. Deze inventarisatie heeft geresulteerd in de uitgave "Architectuur van vroeger in het Rotterdam van nu", wellicht beter bekend als "de lijst van Roterodamum".

Naar aanleiding van deze lijst, die destijds de aandacht van het College van burgemeester en wethouders trok, werd aan stadsarchitect B. van den Bergh de opdracht verstrekt te onderzoeken of het zinvol zou zijn om een gemeentelijke monumentenverordening annex -lijst in te voeren. De directeuren van Gemeentewerken en Stadsontwikkeling hebben burgemeester en wethouders toen in overweging gegeven een ambtelijke werkgroep in de stellen teneinde de hierboven gestelde vraag op adaequate wijze te beantwoorden.

"Goede monumentenzorg"

Sinds de term monumentenzorg in zwang geraakt is, is dit begrip aan een voortdurende schaalvergroting onderhevig geweest. Vroeger beperkte men de aandacht tot het object sec, tegenwoordig gaat de belangstelling evenzeer uit naar de bescherming van "gezichten van stad en dorp". Deze behoefte aan bescherming van "totalen" komt in Rotterdam onder meer tot uitdrukking in een aantal door de gemeenteraad vastgestelde randvoorwaarden voor de stadsvernieuwing. Hierin wordt gesteld dat in Charlois de Charloisse Kerksingel en zijn omgeving als waardevol dorpsgezicht wat betreft karakter niet mag worden aangetast. Dergelijke voorwaarden worden ook geformuleerd ten aanzien van Vreewijk, Feijenoord, het Noordereiland en het Oude Noorden.

Ambtelijke werkgroep.

Met inachtneming van het hierboven gestelde nam de ambtelijke werkgroep dan ook het standpunt in dat, indien er een gemeentelijke monumentenverordening zou komen, daarin de mogelijkheid om "totalen" - in de vorm van stads- en dorpsgezichten - te beschermen moest worden opgenomen. De invoering van een dergelijke verordening zal - aldus de ambtelijke werkgroep - een positieve bijdrage leveren tot het naleven van de in bovenbedoelde randvoorwaarden gestelde eisen.

vereniging stedenbouwkundig wijkbehoud hillegersberg schiebroek en terbregge

"Financiële aspecten van een gemeentelijke monumentenverordening, subsidie en schadevergoeding."

Ten aanzien van de financiële aspecten spelen de twee volgende punten een belangrijke rol:

1. houdt invoering een recht op subsidie in?
2. wat kunnen voor de gemeente de financiële gevolgen zijn bij het uitkeren van schadevergoeding op grond van artikel 14 van de concept-verordening?

Plaatsing van panden op een monumentenlijst wekt soms de verwachting dat hierdoor een recht op subsidie ontstaat. Hiertoe bestaat echter formeel geen enkele plicht; hooguit zou men kunnen spreken van een morele verplichting. Invoeren van een gemeentelijke Monumentenverordening houdt formeel geen subsidiemogelijkheden in. Men zal echter wel rekening moeten houden met een gewekte verwachting ten gevolge van plaatsing op deze monumentenlijst.

Uitkering van schadevergoeding is uitdrukkelijk beperkt tot een aantal specifieke gevallen, waarbij het echter slechts een lang niet volledige schadevergoeding blijkt te zijn.

Het lijkt dan ook raadzaam om, alvorens tot plaatsing op een gemeentelijke monumentenlijst over te gaan, de betrokkenen terdege in te lichten over de gevolgen.

"Samenstelling van de commissie".

Uitgaande van het hierboven gestelde zou de ambtelijke commissie tenminste uit de volgende personen moeten worden samengesteld:

- één ambtelijk deskundige Stadsontwikkeling
- één ambtelijk deskundige Bouw- en Woningtoezicht
- één ambtenaar van de secretarie (contact wethouder)
- één rijksambtenaar (rayon-architect t.b.v. contact rijk en deskundige)
- twee belangstellenden (burgers)
- één ambtelijk deskundige Gemeentewerken

Uit de eerste drie genoemde ambtenaren zal een professioneel secretaris aangewezen dienen te worden.

Conclusie van de ambtelijke werkgroep.

De werkgroep stelt voor het volgende te bevorderen:

- a. Vaststelling van een gemeentelijke Monumentenverordening annex -lijst als bedoeld in bijlage III.
- b. Reservering van een waardevast bedrag ad fl. 750.000,- ten behoeve van gemeentelijke monumentenzorg.
- c. Instelling van een gemeentelijke monumentencommissie, samengesteld op een wijze als boven geschetst.

Aldus de Nota van de ambtelijke werkgroep in het jaar 1976.

Ten gevolge van de financiële consequenties die voortvloeien uit de invoering van een gemeentelijke monumentenverordening is de nota terzijde geschoven, want kennelijk gold bij het bepalen van prioriteiten het behoud van ons erfgoed niet als prioriteit.

Op 13 december 1979 werd door het gemeenteraadslid Faasen, tesamen met andere raadsleden, een motie ingediend waarin het College van burgemeester en wethouders werd verzocht na te gaan op welke wijze aan een gemeentelijk monumentenbeleid gestalte kon worden gegeven.

Als antwoord op deze motie stelde het College op 9 september 1980 voor:

"Daar de financiële consequenties nog steeds zwaar wegen en derhalve onverminderd bezwaren opleveren voor het vaststellen van een gemeentelijke

uitreiking van de oorkonden

Het Bestuur van de Vereniging heeft het genoegen aan te kondigen dat bij de aanvang van de jaarvergadering op 25 november 1980 enkele oorkonden zullen worden uitgereikt aan wijkbewoners die zich onderscheiden hebben bij de instandhouding of restauratie van karakteristieke objecten: monumentwaardige woonhuizen en bijzondere parken. Bij deze oorkonde behoort een embleem (schildje). De Vereniging heeft de regeling tot het verlenen van oorkonde en embleem ingesteld bij reglement op 15 mei 1979 in de ledenvergadering. Een commissie bestaande uit mevrouw J. Simis - Hoogland en de heren D.J. Klamer en Ir D. van der Veen heeft uit een lijst van objecten een klein aantal aangewezen dat voor een onderscheiding in aanmerking komt. De heer W. Nooder, voorzitter van de wijkraad voor Hillegersberg-Schiebroek, heeft zich bereid verklaard deze eerste uitreiking van oorkonden en emblemen te verrichten.

OORKONDE

De Vereniging Stedebouwkundig Wijkbehoud
Hillegersberg, Schiebroek en Terbregge verklaart
dat zij met veel genoegen aan

de door deze vereniging ingestelde oorkonde
heeft uitgereikt.

Toekenning hiervan geeft uiting aan de grote
waardering die er bij de vereniging bestaat
voor het zorgvuldige onderhoud gepaard gaande met
een onverstoord behoud van de oorspronkelijke staat,
resp. voor de uitgevoerde restauratie van het pand

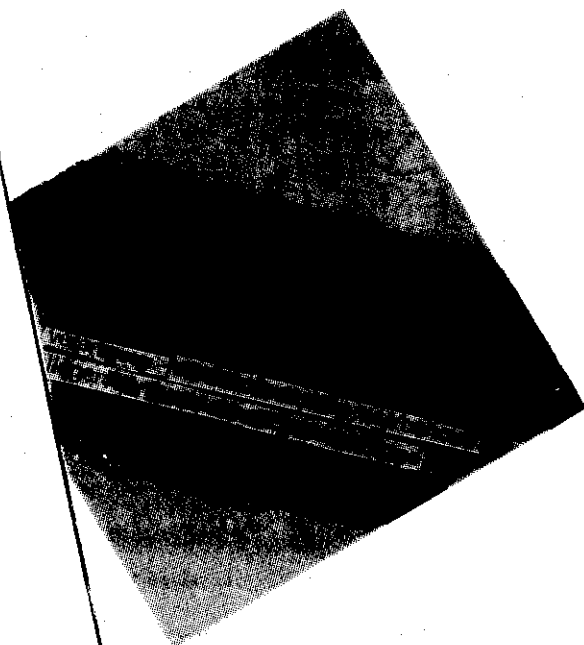
waardoor dit voor de stad en haar bewoners
in goede staat bewaard is gebleven.

Rotterdam,

19

de voorzitter:

de sekretaris:

vervolg pag.12

monumentenverordening, denkt het College aan het in het leven roepen van een "Monumentencommissie", als goed hanteerbaar alternatief voor het voeren van een gemeentelijk monumentenbeleid. Deze commissie zou in de eerste plaats worden belast met het opstellen van een ontwerprijst van te beschermen objecten en stads- en dorpsgezichten die voor een gemeentelijke monumentenlijst in aanmerking komen. Aan deze lijst dient het College zijn goedkeuring te hechten. Voorts zal ten aanzien van de op de lijst geplaatste objecten een specifiek welstandstoezicht van toepassing zijn."

Tot zover het voorstel van burgemeester en wethouders.

De werkgroep Monumentenbeleid waaraan de Vereniging deelneemt is dan ook verheugd met de bereidheid van het gemeentebestuur om, naar nu blijkt, ook in Rotterdam een monumentenbeleid van de grond te doen komen. Niettemin willen we als werkgroep bij de inhoud van de voorstellen enkele kanttekeningen plaatsen. Deze betreffen in hoofdzaak de taak en juridische grondslag van de in te stellen Monumentencommissie. Binnen onze werkgroep is men namelijk van mening dat de organisatie en fundering van het welstandstoezicht in het algemeen op een aantal punten aan herziening toe is. Wij vragen ons af of deze commissie wel te baseren is op een zelfde basis als het huidige welstandstoezicht. Voorts wekt de toelichting de indruk dat het in het leven roepen van een gemeentelijke monumentenverordening belangrijke financiële consequenties heeft.

Op zich is dit niet juist. De meeste gemeenten met een dergelijke verordening hebben hieraan geen subsidieregeling verbonden.

Overigens leeft binnen onze werkgroep de mening dat een meer gericht gebruik van de financiële mogelijkheden in de gemeente Rotterdam op dit terrein niet uitgesloten is.

Onze voorkeur blijft dan ook uitgaan naar werkzaamheden van een Monumentencommissie gebaseerd op een eigen gemeentelijke verordening.

Wij blijven er als werkgroep naar streven onze doelstelling te bereiken, ook al lopen wij het risico dat deze doelstelling - omdat alles waarvoor wij ons ingezet hebben om het te behouden dan allang gesloopt is - uiteindelijk het enige monument is dat op de lijst geplaatst kan worden!

TE KOOP

De vereniging heeft onlangs een boekje uitgegeven, getiteld "Ruimtelijke Ordening en Bouwen in Kort Bestek", geschreven door mw. mr M.E. Pietermaat-Kros.

In dit boekje worden kort maar duidelijk allerlei zaken uitgelegd die met het "bouwen" te maken hebben, zoals bouw- en sloopvergunningen, bestemmingsplannen, art. 19-procedures, AROB-beroep enzovoorts.

Leden van de vereniging kregen het boekje gratis; anderen kunnen een exemplaar kopen à f2,50. Het kan worden afgehaald op o.a. de adressen Bergse Plaslaan 11 en Adrianalaan 144. Toezending per post is slechts mogelijk door f3,80 over te maken op het postgironummer 3 880 381 van de vereniging.

TE KOOP

Door een garantiefonds van enkele leden werd het mogelijk om een echt boekwerkje uit te geven-wat beslist de moeite waard is.

Het boekwerkje gaat heten:Wandelingen door Hillegersberg, Schiebroek en Terbregge en is samengesteld door Jacq Fens.

Het staat vol met foto's en kaarten en met een schat aan verdere gegevens.

De oplage is beperkt.

Alle leden hebben echter het recht van voor-intekening om verzekerd te zijn van een exemplaar(kosten rond tien gulden) Verschijningsdatum begin 1981.

Bestel alvast-bij mw.L.D.A.de Jong-Winke Grindweg 93. tel.225985.

Buitenplaatsen in Hillegersberg en Schiebroek

Tot in de achttiende eeuw waren Hillegersberg en Bergschenhoek eenvoudige verveningsdorpen. Van buitenhuizen was toen nog nauwelijks sprake. Wel waren er landerijen en complexen landerijen geleidelijk in eigendom gekomen van niet-ingezetenen. Met name treffen we vooraanstaande Rotterdamse en Delftse burgers aan als grondeigenaren. De op de grond gebouwde boerenbehuizingen werden verhuurd, waarbij de gewoonte begon op te komen een kamer of een deel van het huis met een stuk tuin voor eigen gebruik te behouden. Men had dan het recht om daar zijn intrek te nemen op tijdstippen waarop men daaraan behoefte had, bijvoorbeeld in de zomer.

Aan de hand van de in het Rotterdamse Gemeentearchief aanwezige gegevens ben ik nagegaan welke buitenplaatsen of buitenhuizen ca. 1760 en ca. 1820 bestaan hebben en door wie de huizen werden bewoond. In 1760 nu kom ik tot een tiental van dergelijke behuizingen, in 1820 tot ca. vijftien, voor het merendeel andere dan in 1760.

Aan de weg ten noorden van het dorp, de tegenwoordige Grindweg, tref ik in 1760 twee buitens aan, de noordelijkste was omstreeks twintig jaar tevoren gesticht en gebouwd door de Rotterdamse koopman Simon Commenicq in de onmiddellijke nabijheid van een eveneens door hem gekochte katoendrukkerij met de fraaie naam 'Pax optima rerum'. Na de dood van Simon in 1756 werd zijn zuster Maria Commenicq eigenaresse. Uit de documenten blijkt duidelijk dat een huisbewaarder, die tevens meesterknecht van de katoendrukkerij was, de feitelijke bewoner was en dat de eigenaars er een intrek hadden. Dat intrekrecht kwam in 1760 nog toe aan Maria Commenicq. Het moet voor haar een riante verblijfplaats zijn geweest. Na haar dood in 1769 werd het huis, de 'Heeren-Huizinge' afgebroken. Tot de toen verkochte afbraakmaterialen behoorden schuifkozijnen met Engelse ramen en spiegelglazen, schoorstenen met spiegels en schilderijen, blauwe zarken, zware balken, behangsel, een koepel met zeven Engelse ramen, tientallen beelden van marmer en steen, waaronder 12 Romeinse keizers. De laatste zullen wel in de tuin opgesteld zijn geweest; daarin werden o.a. sinaasappel- en citroenbomen gekweekt en behoorden priëlen, een vogelhuis, een menagerie en een orangerie tot de inventaris.

Iets meer naar het dorp toe aan de huidige Grindweg stond tot 1760 een ouder herenhuis met uitgestrekte landerijen. In 1646 was Pieter Jansz Blanckert, president-schepen van Schieland, er eigenaar van geworden. Voor de Blanckerts was tot 1718 een deel van het huis disponibel, voor de rest werd het huis verhuurd en het land verpacht.

Het stond bekend als 'Blanckersberg'. Een der laatste bewoners van standing was schout Allard van der Duyn. Nadat deze het hierna genoemde vlakbij gelegen huis had kunnen kopen en o.a. de behangsels in het salet, het beschoot op de kelderkamer en allerlei bijzondere bomen daarheen had meegenomen, volgden voor Blanckenberg verkaveling en verval.

Diverse families hebben er een aantal jaren gewoond. Op het herenhuis in 1760 de familie Van 't Reusenhuys', op het achtergelegen boerenhuis de familie Hartevelt.

Beide families verhuurden gedeelten aan arbeiders en turfmaaksters. Van vroegere glorie zal weinig zijn overgebleven.

Als derde buitenhuis in deze omgeving moet vermeld worden een huis op de hoek van de Strekkade dat tientallen jaren achtereen, zeker vanaf 1670, bewoond is geweest door de schout van Hillegersberg.

In 1687 was er al sprake van een tuin, een grote rijpoort, een paardestal, een schuithuis enz. Schout Allard van der Duyn verfraaide het huis met attributen uit 'Blanckersberg'. Sinds 1734 was eigenaar mr. Maerten Staal, gehuwd met Sophia Cornelia van Rijs-oort. Zij hadden er een intrek om nu en dan te kunnen komen genieten van de welaangelegde tuin, beplant met de uitnemendste soorten van vruchtbomen. Vanuit een nieuw gebouwd tuinhuis genoten zij van het 'zeer geëxtendeerd uitzicht over de Rijweg en omleggende landerijen'. Na de dood van mevrouw Staal in 1767 kwam er een eind aan al dit moois. Na verkoop werd het huis afgebroken en de grond verkaveld.

vereniging stedenbouwkundig wijkbehoud hillegersberg schiebroek en terbregge

In betere doen bleef nog vele jaren de in 1760 door de Rotterdamse vroedschap mr. Pieter Johan van Berkel gekochte buitenplaats 'Berglust'. Tot kort tevoren had de hofstede 'Bergzicht' geheten. In 1688 had de Rotterdamse ijzerkoopman Jacob Casteleyn de toen ter plaatse gelegen landerijen en woning gekocht. Deze waren in 1704 vererfd op zijn zoon Coenraet Casteleyn, die evenals zijn vader deze goederen verhuurde aan een Hillegersbergse ingezetene. Ook de Casteleyns behielden zich het recht voor om zelf in een deel der woning naar believen intrek te nemen. Coenraet Casteleyn bouwde er trouwens al spoedig een herenhuis, waarin hij tot zijn dood in 1726 bleef wonen. De volgende eigenaar was de beroemde Rotterdamse lector en doctor in de medicijnen Willem Vinck, die toen hij de achter het huis gelegen percelen land verkocht - zich liet garanderen dat hem het vrije uitzicht te allen tijde gelaten zou worden. In 1749 ging het herenhuis over aan Jean Belliveau. De beschrijving ervan is de moeite waard: 'een extraordinaire en zeer gemakkelijke hofstede off buytelaats genaamt Bergzicht, bestaande

in een rojaal hegt sterk en weldoortimmerd heerenhuys, met vier rojaale vertrekken, kookkeuken en verdere gemakken, oranje huys met vuurriole in de gront, een tuynmanshuys, stallinge voor vier paarden, koets huys, een zeer plai-zant speelhuys, een tuyn met zijn parterren en Turkze tent, voor en agter 't zelve een moestuyn met twee schoone trekkassen, boomgaart, waarom een visrijke vijver en schoone beplante laanen, alle gelegen rontom in het water met een ophaalbrugge voor aan de weg'. Verder was er o.a. nog sprake van 'hooren werken voor aan 't speelhuys, een loode triton met zijn pedestal, twee groote beelden (Mercurius en de Fortuyn) en twee leeuwen voor 't huys, twee Pruyssiese soldaten'. Na de genoemde Pieter van Berkel hebben gedurende de achttiende eeuw nog diverse andere vertegenwoordigers van de Rotterdamse magistraat en koopliedenstand 'Berglust' in eigendom gehad zoals de oud-schepen mr. Thimon van Schoonhoven, de koopman Jean Boudet, de medicus Pieter van Swieten en Isaac Rochussen.

vervolg op pag.18

Bouterdorp en Schiebroek

Buitenplaats van Commenicq, tekening van C. Pronk 1733

De zadelmaker vertelt.....

De Saalemaker

Uw eigen dier

vereist bestier.

*Geweldich Trots en Weelich Paard
Word nochtans van den Man Bereeden
Betoemd, Besaadeld en Bedaard:
Soo most de Geest, door Hooge Reeden
Zijn Wilde Dier, van Vlees en Bloed
Betemmen, om een Eeuwich Goed.*

*Johanncs en Caspares Luiken
1694.*

Een oud beroep dus. Maar bestaat het nog? Wie nu de ruim 350 pagina's dikke Gouden Gids er op naslaat, vindt onder het kopje "Zadelmakerijen" Bos en Zn. Fa. Bergse Dorpsstraat 67. als enige zadelmaker vermeld. "Ja, en tot in de zéér wijde omtrek", zegt hij mij met enige trots. Jan Bos (55) is een onderhoudend verteller. Wij praten in zijn zaak waar de lucht van echt leder duidelijk aanwezig is. "Ik zeg weleens, ik ben in het leer geboren".

De zaak bestaat al 90 jaar op dezelfde plaats. Geen rustieke plek, want het moderne verkeer jaagt er bijna dag en nacht doorheen. De trams zelfs heen en terug met een ijzeren frequentie.

"Ja, mijn grootvader begon hier in 1890 een schoenmakerij, maar toen mijn vader - en dat zal in 1917 geweest zijn - de zaak overnam doekte hij die schoenlapperij meteen op. Hij kende het zadelmakersvak en zag daar wel brood in. Vergeet niet, Hillegersberg lag in die tijd in een agrarisch gebied. Paardentractie was toen nog aan de orde van de dag. Tuigen, en alles wat daar bij te pas kwam, waren een zeer belangrijk deel van de omzet. Maar niet alleen voor het werk werden paarden gebruikt, ook voor de kerkgang, trouwen, begraven, familiebezoek, feesten. Er volgen een aantal rijtuignamen: landauer, brik, Koningin Victoria, dos à dos, te veel om op te noemen.

vervolg op pag. 19

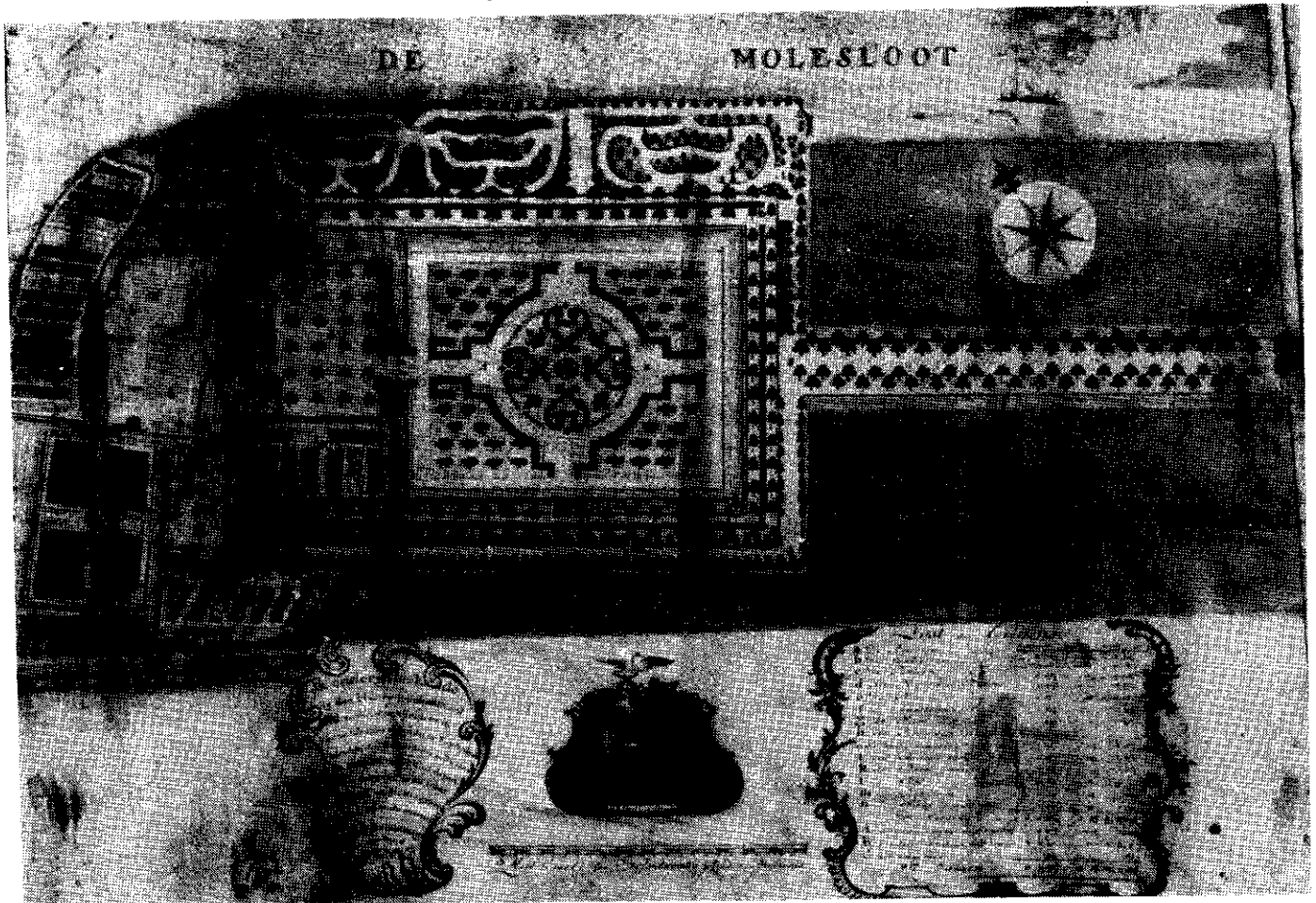

vervolg pag. 16

Jacob Casteleyn had in 1683 een eindweegs zuidelijker - op de zgn. vier-sprong Bergweg-Kleiweg - nog een andere flinke hofstede gekocht, die hij wist te verhuren op voorwaarde dat den voorn. huurder alle jaeren zal gehouden zijn den voorn. verhuurder met zijn familje ofte geselschap te komen haelen met zijn wagen en op de voors. wooninge alsdan naer zijn discretie te tracteren ende wederom thuys te brengen'. Op dit terrein bouwde hij een nieuwe huizinge, waar na zijn dood zyn dochter Josina Casteleyn een ruime intrek behield in de 'blauwe steene kamer ende goudtleeren opkamer'. Dit bezit, 'den IJseren Berg' genoemd (Jacob Casteleyn was ijzerkoopman) bleef tot 1760 toe in eigendom van de familie. Na het overlijden van de vroedschap Jacob Andreas Casteleyn, werden zijn huis en landerijen in kavels verkocht. Het herenhuis kwam leeg te staan en is in 1762 afgebroken. Indrukwekkender dan 'den IJseren Berg' was het naastgelegen 'Lommerrijk', dat sinds de zeventiende eeuw eigendom was van de Rotterdamse regentenfamilie Visch: in 1713 was eigenaar Jacob Visch, gehuwd met Geertruyd Schepers. Na haar mans dood bleef mevrouw Visch, die tot

de hoogst aangeslagenen in de belasting te Rotterdam behoorde, regelmatig vanuit de stad (Haringvliet) het huis betrekken. Zo was het nog in 1760. Het was in deze periode uitgegroeid tot 'een groote zeer aangename en welgelegene buiteplaats, bestaande in een heerenhuys, koetshuys, stal, tuinmanshuys, bouwmanhuys enz., een voorpleyn of bassecour, zeer fraaye tuyn, salons, binnen- en buitenlaningen, bosschagie, moestuynen met derzelve kassen (stookdruivekas en persikekas) en tuinornamenten'. Koper van al dit heerlijks was in 1766 Nicolaas Beeldemaker, brouwer in de Posthoorn, die zich in de echt liet verbinden met een der dochters van Jean Boudet, eigenaar van 'Berglust'. Zijn tuin moet een der mooiste in de omgeving zijn geweest. Wat te denken van de satyrbeelden, de borstbeelden, de twaalf Romeinse keizers, de vier vazen, de beelden aan het salon, alle op pedestal, de twee sfinxen vóór het huis, de twee Janusbeelden, de tuinbanken en scheerwagens, de broeiramen, de schuuten en pramen, de bomen en planten in tobben en potten! Jammer dat dit alles reeds in 1783 ten offer is gevallen aan afbraak.

R.A.D. Renting

Plattegrond Lommerrijk, 18e eeuw

vervolg pag.17

De twee grootste klanten waren De Hartog's Broodbakkerijen, die dagelijks met 42 bespannen bestelwagens uitreden, en de Hygiënische Melkstal De Vaan, die er geloof ik nog een paar meer had. Ook de boeren en andere bedrijven brachten veel werk aan."

"Het vak heb ik geleerd in de praktijk van vader en een oude knecht", zegt hij met bewondering in zijn stem. "Mijn werk was echt zadels maken. Ik heb er zeker zo'n zeshonderd gemaakt en per zadel zat daar één tot anderhalve week arbeid in. Zo'n zadel ging 30 tot 40 jaar mee. Kilometers leer heb ik met de hand aan elkaar zitten naaien. Ieder zadel was een creatie apart: ik probeerde ze steeds beter en mooier te maken.

In de dertiger jaren won de auto terrein. De tuigenmakerij werd minder maar de ruitersport kwam er steeds meer in. De crisis kwam, daarna de oorlogsjaren, de boel lag practisch plat, zeker wat de zadelmakerij betreft. We maakten school- en schoudertassen met inlevering van leer

door de klant. Maar dat is verleden tijd. Zelf zadels maken doe ik niet meer. Ik heb een erg goeie Zwitserse fabrikant als leverancier, waar ik als vakman helemaal achter sta. Handwerk is niet meer te betalen. Trouwens, mijn twee zoons nemen de zaak zo langzamerhand over. Zij hebben het gelukkig ook in hun vingers."

"Ooit spijt van uw keuze gehad?" is mijn onvermijdelijke vraag. "Ach, ieder mens heeft weleens zijn twijfels over datgene waarmee hij bezig is. Ik heb erg mooie dingen met mijn handen gemaakt, maar spijt, nee dat niet."

Onderweg naar huis filosofer ik nog wat na. Tussen Wilgeplas en Rotte woont Jan Bos, als ambachtsman uniek. En is dat eigenlijk ook niet iets "monumentwaardigs"?

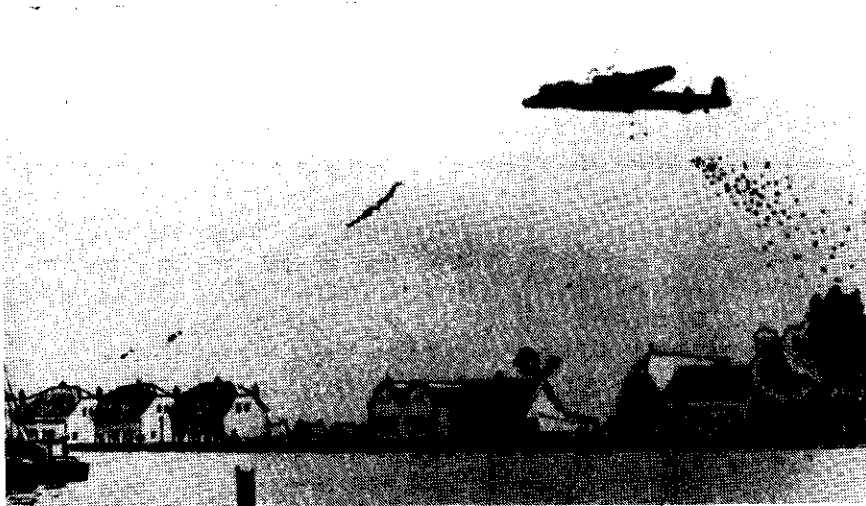
Leen Kok

Aan deze publicatie hebben meegewerkt: L.Kok, S.H.Kuperus-Gret, P.J.Overbeek, R.A.D.Renting, A.Tuijnenburg Muijs-Breugem, G.Tuijnenburg Muijs, B.W. van der Veen-van Lessen, J.J.Zanstra.
De lay-out werd verzorgd door B.van der Waal-Thomas.

UITGAVE van de Vereniging Stedebouwkundig Wijkbehoud Hillegersberg - Schiebroek - Terbregge. Secretariaat: Bergse Plaslaan 11. Giro 3880381.

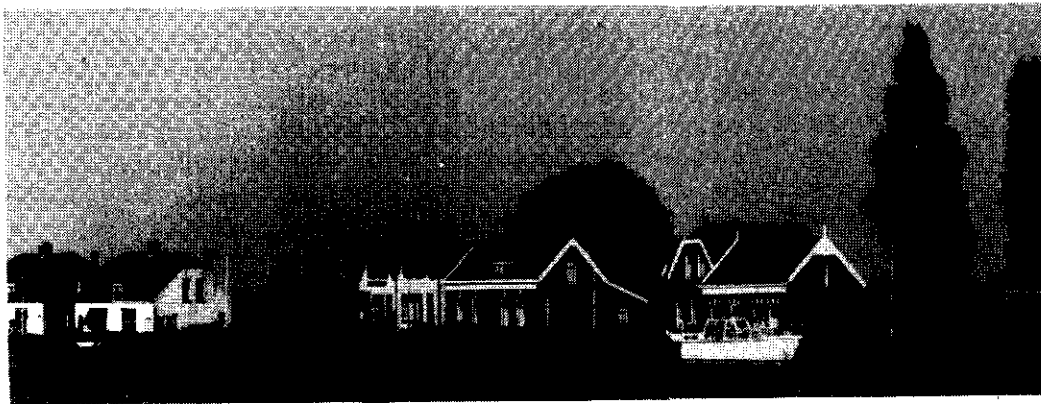

vereniging
stedebouwkundig wijkbehoud
hillegersberg, schiebroek
en terbregge

Zo zag dit stukje Linker Rottekade eruit op een tekening van de heer Van de Weg uit mei 1945, toen de Canadese vliegtuigen voedsel uitwierpen boven het Stoopwegkwartier.

Eronder ziet u hetzelfde stukje Linker Rottekade, gefotografeerd in 1980. Nog steeds dezelfde rustieke sfeer. Moge dit ook in de toekomst zo blijven!

word lid...!

U bent natuurlijk allang lid van onze Vereniging, maar ... hoe staat het met uw vrienden en bureu? Voor aspirant-leden hebben wij onderstaand formulier afgedrukt. U weet dat alle leden onze periodiek "Tussen Wilgenplas en Rotte" gratis krijgen thuisgestuurd. Nieuwe leden (en die hebben we nooit genoeg) kunnen zich aanmelden bij de secretaresse van de Vereniging, mevrouw S.H. Kuperus - Gret, Berse Plaslaan 11 te Rotterdam.

Ondergetekende ..... (naam, woonplaats)

Adres ..... Tel.nr.....

geeft zich hierbij op als lid van de Vereniging Stedebouwkundig Wijkbehoud voor een bedrag van:

f. 10,-   f. 15,-   f. 20,-   f..... per jaar. (doorhalen hetgeen niet wordt gewenst)

of als donateur voor een bedrag van f. ....(min.f.5,- p.jaar.)

De jaarlijkse bijdrage wordt gestort op gironummer 3880381 t.n.v. de Penningmeester van de Vereniging Stedebouwkundig Wijkbehoud te Rotterdam.

Indien u wilt meewerken binnen één der commissies kunt u nadere inlichtingen vragen bij één der bestuursleden of bij het secretariaat.

Er zijn vijf commissies: Studie- en inventarisatiecommissie, Plassencommissie, Publieiteitscommissie, Juridische commissie en Financiële commissie.

Handtekening